

SERİ B

CİLT

XV

SAYI

2

1965

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ

ORMAN FAKÜLTESİ
DERGİSİ

KALKINMA PLÂNINDA ORMANCILIK SEKTÖRÜ

Yazan :

Doç. Dr. Abdülkadir KALIPSIZ

Türkiye Cumhuriyeti Anayasasında plânlama ve Devlet Plânlama Teşkilâtı, bir Anayasa müessesesi olarak yer almış, 29.6.1961 gün ve 5/1411 sayılı Bakanlar Kurulu kararıyla de “plân hedefleri ve stratejisi” tayin edilmiştir. Bu suretle, 15 yıllık bir perspektif içinde beşer yıllık dönemleri kavramak üzere, kalkınma plânları hazırlanmakta ve bu çerçevede plânlar her yıl gözden geçirilerek, yıllık programlar düzenlenmektedir.

Birinci beş yıllık (1963-1967) Kalkınma Plânı hazırlanmış ve 1963/1965 yılları için yıllık programlar yapılarak, uygulamalarına geçilmiş bulunmaktadır. Şimdi de ikinci beş yıllık (1968-1972) plânın hazırlanmasına başlanmış olup, özel ihtisas komisyonları tarafından gerekli çalışmalar yapılmaktadır. Bu vesile ile, birinci beş yıllık Kalkınma Plânı içerisinde ormancılık sektörünü incelemek ve bu sektörün problemlerine değinmek, faydalı görülmüştür*.

1. PLÂN HEDEFLERİ VE STRATEJİSİ

Yüksek Plânlama Kurulu tarafından kararlaştırılarak, Bakanlar Kurulunca da kabul edilen ve birinci beş yıllık Kalkınma Plânında da açıklanan “plân hedefleri ve stratejisi”nin konumuzla ilgili görülen esasları, aşağıda özetlenmiştir (3, s. 7-11; 4, s. 33-62):

Kalkınma Plânının temel hedefi: sosyal adalet, istihdam ve dış ödeme dengesinin yüksek bir gelir seviyesinde gerçekleştirilmesidir.

İktisat politikası :

— Enflasyon yaratmadan, aşırı ve yersiz fedakârlıklara katlanmadan, millî gelirimizdeki artışların mümkün olan büyük kısmını yatırımlara ayırmak;

(*) Bu yazımın bir örneği, 2.8.1965 tarihinde, DPT. Ormancılık Özel İhtisas Komisyonu Başkanlığına sunulmuştur.

— Karma ekonominin kurallarına uymak ve Devletin iktisat politikasında açıklık ve kararlılık;

— Üretim kapasitesini iç ve dış talebin bünyesine göre geliştirmek;

— Sermaye malları ve ihraç malları endüstrileri yatırımlarına öncelik vermek;

— İmkânların tam kullanılabilmesi ve iyi şekilde değerlendirilebilmesi için tarımda, ticaretle, sanayide ve Devlet hizmetlerinde organizasyonu islah edici ve modernleştirici tedbirler almak;

— Devlet yatırımlarını uzun bir perspektif içinde ve ekonominin bütünü gözönünde tutularak düzenlemek; özel teşebbüsün gerçekleştiremeyeceği, uzun vadeli gelişme için gerekli ve stratejik yatırımlara yönetmek;

— Dış ödemeleri yüksek bir ticaret hacminde dengeye getirmek.

Sosyal politikası :

Kalkınma felsefesinin özü; mümkün olduğu kadar geniş halk topluluklarını daha yüksek bir yaşama seviyesi ve sosyal güvenliğe ulaştırmaktır. Bu maksatla;

— Uygun bir iktisadî ve malî (vergi) politika yanında, kişilere kendi kabiliyetlerini geliştirmelerini teşvik edici bir fırsat eşitliği ve sosyal seyyaliyet sağlayarak, gelir grupları arasında sosyal adalet dengesi kurmak; bunun için de, çalışmak isteyen herkese en az bir kazanç sağlayacak iş verebilmek;

— Yatırımların yapılmasında ve coğrafi dağılışında bölgeler arası dengeli bir kalkınmanın esaslarını gözönünde bulundurmak;

— Kamu hizmetlerinin teşkilâtlandırılması ve yapılmasına halkın da katılmasını sağlamak üzere gerekli tedbirleri almak ve bu hususta gayret gösteren topluluklara, diğer kıstaslar da gözönünde tutulmak suretiyle öncelik tanımak;

— Programlarda ve bunlar için gerekli yatırımlarda iş gücünün iyi bir şekilde değerlendirilmesine dikkat etmek, fazla iş gücünün kullanılmasında esasına dayanan özel programlar hazırlamak;

— Tarım bölgelerinde tarımla ilgili olmayan alanlarda iş yaratmak.

Tarım politikası:

— Enflasyon yaratmadan, millî gelirden % 7 gelişme hızını sürdürmek, aynı zamanda, tarım üretimini çoğaltarak sanayileşmeyi gerçekleştirmek;

hassa kavak) yetiştirmek, orman ürünü işlemek ve ticaretini yapmak şeklinindedir.

1960 yılı sayımına göre, ormancılık sektöründe 26.157 ve ağaç işleme sanayiinde 90.235 kişi meslek sahibi olup, ikisi birlikte çalışan toplam nüfusun % 0,95'ini teşkil etmektedir. Ormancılık sektörünün milli gelir içerisindeki payı da % 0,54 kadardır (14, s. 82, 430). Diğer bir tahmine göre de, ormancılık sektöründe, geçici işçilerle birlikte ve 100 işgünü üzerinden 1959 yılında 112 bin ve yatırımlarında 50 bin işçinin çalıştığı bildirilmektedir (29, s. 50).

Memleketimizde mutlak orman toprağı, 18.7 milyon hektar olarak tahmin edilmektedir (29, s. 24). Fakat bunun tamamı orman olmayıp, bir kısmı tarım arazisi veya mer'a olarak kullanılmakta ya da ağaç servetinden yoksun durumda bulunmaktadır. Orman Genel Müdürlüğünün verdiği rakamlara göre, 10.6 milyon hektarı orman olup, bunun da % 37'si (3,9 milyon hektar) bozuk baltalık, % 15'i (1,7 milyon hektar) normal baltalık, % 27'si (2,8 milyon hektar) bozuk kuru ve sadece % 21'i (2,2 milyon hektar) normal kuru şeklinindedir (27, s. 23).

Normal kuru olarak vasıflandırılan ormanlar da umumiyetle yaşlanmış ve artım gücünü kaybetmiştir. Örneğin, amenajman plânlarından ıkarđığımız sonuçlara göre, Türkiye kayın meşçerelerinin % 50'sinin ve karaçam meşçerelerinin % 20'sinin orta yaşları, idare müddetine ulaşmış ve açmış görülmektedir. Keza, kayın meşçerelerinin % 25'inde ve karaçam meşçerelerinin % 51'inde hektar ağaç serveti 75 m³/ha'm altında bulunmuştur. Buna bağlı olarak da hektardaki câri hacim artımı, ortalama olarak kayın ormanları için 2,26 m³/ha ve karaçam ormanları için de 1,29 m³/ha olarak hesaplanmıştır (15, s. 12-15; 16, s. 20-25). Orman Genel Müdürlüğünün verdiği rakamlara göre de, Türkiye kuru ormanlarındaki ağaç servetinin 1/3'ünü IV. sınıf (gögüs çapı 50 cm.'den yukarı) ağaçlar teşkil etmektedir. Aynı kaynaktan; kuru ormanlarındaki ağaç servetinin toplamı 661,5 milyon metreküp (132 m³/ha ve baltalıklardaki 731 milyon kental (131 kental/ha) verilmektedir (26, s. 4,25).

Umumiyetle yerleşme bölgeleri ve ana yollar civarında baltalık ve bozuk kuru ormanları, ulaşılması güç dağ ve yamaçlarda ise normal kapalı ve ileri yaşlı kuru ormanları yer almaktadır. Verimli orman toprakları daha çok sahil şeridine inhisar etmektedir.

Türkiyenin realist odun (kullanacak ve yakacak) talebi, 1963 yılı için 26,6 milyon (3,5 milyonu kullanacak, kalanı yakacak) ve 2000 yılı için 51,4

milyon metre-küp, buna karşılık da odun istihsali 1963 yılında 13.7 milyon (3 milyonu kullanacak, kalanı yakacak) ve 2000 yılında 24,1 milyon metre-cak yarısı normal kesimlerle, gerisi de gizli ve usulsuz kesimlerle karşılan-maktadır. Bunun sonucu olarak ve gözle de görüldüğü üzere, yerleşme bölgelerine ve ana yollara yakın ormanlar artan bir hızla tahrip edil-mektedir.

Diğer taraftan; orman bölgelerinde artan nüfusa paralel olarak yer-leşme, tarla açma, otlatma yollarıyla orman sahası devamlı şekilde daral-tılmaktadır. Memleketimizde 19 milyon keçi bulunmakta ve bunlar hemen tamamen ormanda veya orman toprağı üzerinde otlamaktadır. Teorik ola-rak ormanların hemen tamamı Devlete ait görünmekle beraber önemli bir kısmı civar köylüler tarafından mer'a ve köy ormanı olarak benimsenmiş, tarım— orman sınırı içi içe girmiş ve mülkiyet sınırları ayırt edilmemiş du-rumdadır. Orman içi ve çevresinin ekonomik imkânları dar olup, hayat standardı çok düşüktür. Artan nüfusla şiddetlenen bir gizli işsizlik hâkim-dir.

Bilhassa Güney ve Batı Anadolu ormanları, doğal şartları yüzünden, devamlı yangın tehdidi altındadır. Umumiyetle arazi dağlık ve engebeli, toprak sığ, kıyı dağlarının arka yüzleri ile Orta ve Doğu Anadolu bölgele-rinde rutubet faktörü yetersiz, çıplak orman toprakları taşınmış durumda olduğu için, yeni orman kurmak, ya da mevcut ormanları gençleştirmek güç— pahalı ve muhataralı görülmektedir.

Bu şartlar altında Orman Genel Müdürlüğü; ormanları korumak, imar ve islâh etmek, yeni ağaçlamalarla alanını genişletmek, işletmek ve böy-lece Yurdumuzun bugünkü ve gelecekteki orman ürünleri ve hizmetleri ih-tiyacını karşılamak, bu faaliyetlerini başarabilmek üzere teşkilâtını geliştiri-mek, yol— bina ve tesisleri yapmak, araçlarını temin etmek, personelini yetiştirmek, ayrıca da çevresinin kalkınmasına yardımcı olmak ve bütün bunları gerçekleştirebilmek için de gerekli finansmanı ormandan sağlamak gibi, çok girift ve güç bir görev yüklenmiştir.

Orman Genel Müdürlüğü, katma bütçe (geliri orman ürünleri tarife bedelinden sağlanmaktadır) ve döner sermayesinin verdiği imkân dahilinde, Türkiye sathında teşkilâtlanarak, bu hizmetleri başarmağa gayret sar-fetmektedir. Fakat, gizli işsizlik ve talep açığının yıl geçtikçe daha da bü-yümesi karşısında, sınırlı imkânlarla — ve kanaatimizce plânsız olarak gös-terilen bu gayretler başarılı olamamaktadır.

Halbuki; Yurdumuz orman toprakları bir defa potansiyel verime ulaştırılabilirse, yıllık normal eta ile orman ürünü talebini daha uzun yıllar karşılamak mümkün olacaktır. Gerçekten; Weck'in, asimilasyon verimi üzerinden yürüttüğü bir hesaba göre, Türkiye'nin de dahil olduğu kuşaktaki orman topraklarının hektardaki yıllık potansiyel odun verimi; sert yapraklılar için 1 ton (1.4 m³), yapraklı ve ibrelili ormanlar için 2,2 ton (yapraklılarda 3 ve ibrelilerde 5 m³/ha) bulunmaktadır (37, s. 73). Buna göre, asgari bir tahminle 3 m³/ha alınarak, 18,7 milyon hektarlık orman topraklarımızın tam kapasite ile üretimde bulunması halinde, istihsalin 56,1 milyon metreküpe ve sadece bugünkü orman sahası esas alınsa dahi 31,8 milyon metreküpe ulaşacağı kabul edilebilir.

Bu itibarla Türkiyede orman dâvasının çözümü; bugünkü orman sahasında bulunan ve seyreklik ya da yaşlılıktan ötürü artım gücü düşük olan ağaç servetini yenilemek (gençleştirme), çıplak orman topraklarında yeni ağaçlamalarla orman alanını büyütme şeklinde formüle edilebilir. Bu faaliyetler plânlı bir şekilde yürütüldüğü takdirde, çıkarılan ağaç serveti talebi karşılayacak, istihdam hacminin genişlemesiyle de gizli işsizlik ve bunun sonucu olan ormana saldırı durdurulabilecektir.

3. KALKINMA PLÂNI VE YILLIK PROGRAMLARINDA ORMANCILIK SEKTÖRÜ :

Birinci Beş Yıllık (1963-1967) Kalkınma Plânında ormancılık politikası (4, s. 183) :

“— Ormanları korumak ve sürekliliğini sağlamak,

— Bozuk ormanları imar ve islah etmek, böylece bugünkü ormanların niteliklerini yükseltmek, verimlerini artırmak ve ormanları rasyonel bir şekilde işletmek;

— Ağaçlandırma yoluyla yeni orman alanları kazanmak ve su havzalarının doğal ve ekolojik dengesi üzerinde ormanların olumlu etkilerini gerçekleştirmek” şeklinde çizilmiştir.

Ormancılığın önemli problemleri de şöylece ele alınmaktadır:

“a) Özellikle verim gücü yüksek olan ormanlardan başlanarak, on beş yıl süre içinde orman koruması ile ilgili kesin tedbirlerin alınması üzerinde durulmuştur. Bunun yanı sıra, ağaçlandırma ve orman topraklarının

korunması çalışmaları konusunda Orman, Devlet Su İşleri ve Toprak-Su teşkilâtları arasında işbirliği yapılacaktır.

b) Nüfusun seyrek olduğu yerlerden başlanarak, verimi yüksek olan ormanların geliştirilmesi esas alınmıştır. Bunun sağlanması için orman alanına oranla çok az olan orman yolu şebekesinin kısa bir zamanda tamamlanması düşünülmüştür. Ormanların amenajman plânları, modern ormancılık gereklerine göre hazırlanacaktır. Böylece orman ürünlerinin üretimi artacak, orman yolları yapımıyla üretim ve taşıma işlerinde mahalli işgücü değerlendirilecektir. Ayrıca üretilecek orman ürünlerinin değerlendirilmesi de ele alınmıştır. Yatırımların büyük bir bölümü, yukarıda belirtilen konularda olacaktır.

c) Toprak ve iklim şartlarının en uygun olduğu yerlerde, çabuk büyüyen ağaç türlerinin çok sayıda dikimine önem verilmiştir. Bu konu özellikle, tarım topraklarında koruyucu rüzgâr şeridi olarak yararlı olmakta ve özel sektör bu yönde desteklenmektedir.”

Ormancılıkta kalkınmayı sağlamak için, bunların dışında, bazı önemli tedbirlere de değinilmiştir. Bunlar, özetle: ormanların kadastro ve amenajman plânlarının çabuklukla tamamlanması, orman içi mer'aların iyileştirilmesi, kıl keçisi sayısının azaltılması, kooperatifler kurulmasının desteklenmesi, orman işletme genişliklerinin küçültülmesi ve yeterince teknik ve yardımcı eleman yetiştirilmesi, orman işçilerinin eğitiminin sağlanması, orman ürünlerinin standardizasyona tabi tutulması, üretim ve taşıma işlerinin modern metodlara göre yapılması, yakacak odun talep ve üretimi arasındaki farkın ikame maddeleri ve israfı önleyecek tedbirlerle kapatılması, ihraç maddesi olan palamut ve fıstıkçamu ormanlarının özel orman rejimine tabi tutulması tedbirleridir.

Birinci beş yıllık plân döneminde kâğıt odunu talebinin % 76, kullanılacak ve özellikle inşaat odunu talebinin % 30 oranında yükseleceği tahmin edilmiştir. Orman ürünleri talebinin yurt ormanlarından karşılanması öngörülmüş ve artan talebi karşılayabilmek üzere, plân döneminde kullanılacak odun üretiminin % 46 oranında artırılacağı tasarlanmıştır. Bu maksatla, plân döneminde ormancılık yatırımlarının büyük bir kısmının, orman ürünleri üretiminin artışı etkiliyecek konularda (özellikle orman yollarının yapımı, bozuk ormanların imar ve ihyası, yetiştirme çevresinin iyi olduğu yerlerde çabuk büyüyen ağaç türlerinin dikimi, ormanların korunması) yapılması kararlaştırılmıştır. Öte yandan; bugünkü kereste fabrikalarının yumuşak odun yerine özel sektörün yatırım yapmak istemediği ka-

ym ağacını daha çok işliyecek şekilde yeniden düzenlenmesi, özellikle fırınlanmış ve beyaz kayın kerestesinin ihracı için iki yeni kereste fabrikasının kurulması plânlanmıştır. Bu arada orman ve fabrika artıklarını değerlendirmek üzere bir yonga ve bir lif levha fabrikası kurulması imkânları üzerinde de durulmaktadır (4, s. 160-163).

Yakacak odun talebinin nüfus artışı ile yükselmesine rağmen, bugün ormanlarımızın yakacak odun kapasitesinin sonuna varılmış olduğu ve arada açık bulunduğu kabul edilmekte, bu açığın ikame maddeleri (linyit) ve tasarruf tedbirleri (ocak ve soba tiplerinin islahı) yoluyla kapatılması öngörülmektedir.

Birinci beş yıllık plânda ormancılığın da dahil olduğu "tarım" sektörü müesseselerinde çeşitli yönlerden (idarî teşkilât, tarım hizmetleri, tarım kredisi, pazarlama, çiftçinin teşkilâtlandırılması, mülkiyet dağılımı, fiyat politikası) reform yapılması öngörülmektedir (4, s. 186-199).

Birinci beş yıllık kalkınma plânının hazırlanmasında yardımcı vesika kabul edilmiş olan "*Birinci Beş Yıllık Ormancılık Kalkınma Plânı*" nında, ormancılık Devlet sektörü için ilk beş yılda 1.084.970.000 TL tutarında bir yatırım öngörülmüştür (29, s. 97-98). Bu yatırımların % 5'i koruma (tahdit - yangın - mer'a islahı - muhafaza - hasere ve hastalık - köy kalkınması), % 5'i istihsal (amenajman - havaî hat ve vinçler - motorlu vasıtalar), % 50'si inşaat (yol - yol makinaları - tamirhane - bina - telefon), % 37'si ormanların islah ve imarına (ağaçlandırma- imar- toprak muhafaza) ve % 3'ü araştırma- eğitim konularına ayrılmıştır.

Yatırımların % 64'ünü teşkil eden (695 milyon TL.); yol inşaatı (319 milyon TL.), ağaçlandırma (259,8 milyon TL.), toprak muhafaza (75,2 milyon TL.), ormanların imar ve islahı (31 milyon TL.), mer'a islahı (10 milyon TL.) konuları arazi çalışmaları şeklinde olup, giderinin büyük bir kısmı işçi ücreti olarak ödenecektir.

1963 yılı Programında (5, s. 100-102, 145) :

Ormancılık sektöründe; kullanacak odun üretiminin 1963 yılı talebini karşılayabileceği, yakacak odunda talep açığı olacağı, reçine üretiminde artış beklendiği bildirilmektedir.

Koruma konusunda: sınırlandırma, mer'a islahı ve köy kalkındırma işlerinin ele alınması, orman yangınlarını önleme ve zararlılarla mücadele için gerekli tesis, araç ve gereç sağlanması;

Üretim konusunda; envanter, orman ürünlerini kıymetlendirme ve kayım ihracı, üretim ve taşıma işlerinin modernleştirilmesi, yakacak odun yerine ikame maddelerinin tüketilmesi tedbirleri;

İnşaat konusunda; üretimle doğrudan doğruya ilgili orman yollarının yapımı (3.000 km.) orman içinde büro hizmet evlerinin inşası, orman personelinin yetiştirilmesi ve işletme genişliklerinin küçültülmesi;

Ormanların imar ve islâhı konusunda: ormanlarda ağaçlandırma (35.809 ha.), bozuk ormanların islâhı (8.000 ha.), orman dışında kavak ve okalptus yetiştirilmesi, fidanlık tesisi (250 ha.), erozyona maruz orman topraklarında teras ve tersip barajları tesisi (8.800 ha.);

Orman ürünleri işleme sanayiinde: ormanlarımızın kâğıt sanayiine elverişli ağaç cinslerinin envanteri çıkarılıp mevcut kaynaklarımızın en uygun üretim teknolojisinin tesbit edilmesi, kereste fabrikalarının islâhı ve veriminin artırılması;

Araştırma- eğitim konusunda: Ormançılık Araştırma Enstitüsünün genişletilmesi, tekniker ve orman muhafaza okulu kurulması hazırlıkları öngörülmektedir.

1964 yılı Programında (6, s. 70, 75, 132) :

Tarım sektöründe ortak tedbirler olarak; arazi sınıflandırma çalışmalarına hız verilmesi, belirli su havzalarının islâhı projelerinin DSİ, Or. Gn. Md. ve Toprak-Su tarafından birlikte yürütülmesi, toprak koruma- arazi islâhı- ağaçlandırma ve sulama yatırımları için çiftçi eğitim kamplarından yararlanılması tavsiye edilmektedir.

Koruma konusunda: Orman sınırlama çalışmalarının arazinin rasyonel kullanılmasını sağlayacak şekilde düzenlenmesi, maki ve fundalık arazisinin dağıtımında orman içi köylülere öncelik verilmesi;

Üretim konusunda : İşletilmedikleri için büyüme hızı azalmış ormanların işletmeye açılması, amenaşman plânlarının yapımında bu gibi bölgelere öncelik verilmesi;

İnşaat konusunda : 3.500 km. orman yolu yapılması;

Ormanların imar ve islâhı konusunda : En az 40.000 hektar sahada toplu ve geniş ağaçlama, 15.000 hektarda imar ve iyileştirme yapılması, fidanlıkların kurulması;

Orman ürünleri işleme sanayiinde: orman envanterinin hızla tamamlanması, kereste fabrikalarının yenilenmesi, sanayi odunu fiyatlarını dü-

şürücü tedbirler alınması ve bölgeler arası rekabet şartlarının gözönünde tutulması, kayının işlenmesi ve ihracına önem verilmesi, sun'i tahta ve kontroplâk imalât kapasitesinin daha iyi kullanılması imkânlarının araştırılması;

İdare ve işletme konusunda : Döner sermayeli teşekküllerin faaliyetlerini verimli işletmecilik ilkelerine göre yürütülmeleri, muhasebe sistemlerinin teşebbüs bünyesine uygun şekilde islâh edilmesi, stokların ihtiyacı üzerine çıkarılmaması ve verimli işletmecilik tedbirlerinin alınması istenmektedir.

1965 yılı Programında (7, s. 59-61, 118-134) :

1963 yılı programında ormancılık alanında öngörülen yatırımların % 91 oranında gerçekleştiği bildirilerek, yatırımlara paralel olarak üretimin arttığına ve özellikle kullanılacak odunda tüketimden fazla üretim elde edildiği için stoklarda artış görüldüğüne işaret edilmektedir. Stokların daha da yükselmesini önlemek üzere, iç tüketimin ve ihracatın geliştirilmesi tavsiye edilmektedir. Orman envanterinin modern metodlarla henüz tesbit edilmemiş, en verimli ormanların kesimine öncelik verilmiş ve orman yollarının bu bölgelerde geliştirilmemiş olması, üretimi kısıtlayan dar boğazlar olarak gösterilmektedir.

1965 yılı yatırımları ve tedbirleri olarak, 1963 ve 1964 yıllarında öngörülen tedbirlere devam edilmesi ve ayrıca;

Koruma konusunda : Kalkınması öngörülen orman içi köylerine ek gelir sağlamak amacıyla "dağ turizmi"nin geliştirilmesi için etüdlere başlanması;

Üretim konusunda : Orman envanteri için gerekli hava fotoğrafları ve haritalarının sağlanması, en verimli ormanların kesimine öncelik verilmesi, orman envanteri tamamlanan bölgelerde organizasyon değişikliği yapılması, personel - araç ve donatılarının desteklenmesi;

İnşaat konusunda : 4.500 km. orman yolu yapımı;

Ormanların imar ve islâhı konusunda : 50.000 hektar orman içi ağaçlama, 22.000 hektar bozuk ormanların imar ve islâhı, 12.500 hektar sahada toprak muhafaza tedbirleri ve 280 milyon fidan üretimi;

Orman ürünleri işleme sanayiinde : Formika hariç, ham madde ve yarımamül olarak ithalâta ihtiyaç olmadığı, formika imali için bir tesisin kurulması, sanayi odunu satış fiyatlarının sanayi ve madenciligi des-

tekeleyici yönde olması ve bu konuda araştırma yapılması, kereste ve fırınlanmış kayının Orman Genel Müdürlüğünce ihracı imkânlarının araştırılması ve gerekli tedbirlerin alınması, kâğıt maliyetini düşürmek amacıyla SEKA ile Or. Gn. Md. arasında birlikte çalışma yapılması tasarlanmıştır.

4. ORMANCILIK SEKTÖRÜ YÖNÜNDEN PLÂN VE UYGULAMASININ KRİTİĞİ

Buraya kadar plân hedefleri ve stratejisi ile ormancılık sektörünü ve bu sektörün Kalkınma Plânı içerisinde yer alan ilkelerini ve yıllık programlarını kısaca gözden geçirdikten sonra, bu bilgimize dayanarak, genel hatlarıyla Kalkınma Plânını ormancılık sektörü yönünden eleştirebiliriz.

a) Orman kaynağının kalkınma plânına geçici bir destek olarak alınması isabetlidir.

Kalkınma plânında çizilen tarım ve ormancılık politikalarına göre, plân stratejisinde ormancılık sektörüne verilen görevler :

- Ormanları korumak ve imar ederek sürekliliğini sağlamak,
- Orman topraklarını ağaçlıyarak, yeni orman alanları kazanmak,
- Orman kaynağını sadece saklamakla yetinmeyip, aynı zamanda en iyi şekilde faydalanmak,
- Endüstrinin artan ham madde ihtiyacını karşılamak

şeklinde özetlenebilir.

Böylece, çok isabetli ve Cumhuriyet devrinden bu yana çıkarılan mevzuata da uygun olarak; orman kaynağını kurutmamak, bilakis geliştirmek ve geliştirme yönünde faydalanmak öngörülmüştür. Ormanlarımızı bir odun deposu, ağaç kapitalini bir toprak serveti (madenler gibi), orman toprağını tarım arazisine çevrilebilir bir rezerve şeklinde yanlış anlıyarak, kalkınma plânına geçici bir destek bulma çabasıyla harcama, orman topraklarımızın elden çıkması ve orman kaynağının kuruması ile sonuçlanacak kötü bir yol olacaktır.

Gerçekten; memleketimizde tarıma elverişli görülen ormanlar tarihi devirlerden beri açılmış olup, bugün artık ormanlarımız, umumiyetle (mürferit bazı istisnalar olabilir) devamlı tarıma elverişli görülmeyen dik meyilli ve sığ topraklar üzerinde bulunmaktadır. Buralarda orman;

toprağı, ağacı, çeşitli bitki ve canlıları, iklimi ve su düzeni ile bir bütün, bir hayat birliği teşkil etmektedir. Bu birlikten ağaç unsurunun bir süre ayrılmasıyla denge bozulur, yetişme muhiti şartları kötüleşir, toprak taşınır ve ilerde saha çıplak kayalar haline gelebilir. Bir görüşe göre (1); bugünkü ormanlarımız geçmiş devrin iklim şartlarının bir yadigarı olup, bu ormanlar yok edilirse, sonradan dış etkilerin kalkması halinde de bir daha tabii olarak orman gelemes! Kültür yoluyla ormanlaştırmak ise, katlanılamıyacak ölçüde bir gidere ihtiyaç göstermektedir. Çıplak dağlarımız bu oluşumun açık örnekleridir. S. Uslu (35, s. 55); orman kalıntılarını ve yetişme muhiti şartlarını inceleyerek yürüttüğü tahmine göre, İç Anadolunun evvelce % 50-55 oranında ormanlık olduğunu ve büyük ölçüde antropojen sebeplerle bugünkü durumun meydana geldiğini bildirmektedir.

Ormandan faydalanmak, ancak onun tabii bünyesini ve hayat birliği dengesini bozmayacak şekilde yürütülürse devamlı olabilir. Diğer taraftan, birikmiş ürün olan ağaç serveti aynı zamanda istihsal malıdır. Ağaç servetinin miktar ve kalitesinin düşürülmesi, istihsalini azaltacaktır. Bu sebeplerle odun hasadı, ormanın tabii dengesini bozmayacak, ağaç servetinin istihsal gücünü koruyacak ve artıracak ya da gençleşmeyi sağlayacak yönde, temkinli olarak yapılmalıdır. Ormanlık tekniği bu ihtiyaçtan doğmuştur ve bu şartları gerçekleştirebilmektedir.

Yurdumuzda da usulüne uygun bir faydalanma ile orman kaynağından devamlı ve azami şekilde yararlanmak ve orman ürünleri ihtiyacını karşılamak mümkündür. Kalkınma plânında bu yolun seçilmesiyle isabetli bir karar verilmiştir. Uygulanmasında da aynı yoldan şaşılması, memleketimizin selâmeti bakımından zaruridir.

b) Plân hedefleri ve stratejisi ile ormancılığımızın gelişme yönü paraleldir.

Gün geçtikçe azalma ve bozulma yolunda olan ormanlarımızı kurtarabilmek gayretlerinin başarıya ulaşabilmesi için; orman ürünleri talebini karşılamak ve civar köylerdeki gizli işsizliği önlemek gerekmektedir. Kalkınma plânının hedefleri ve stratejisi de; sermaye malları yatırıma öncelik vermek ve üretim kapasitesini iç ve dış talebin bünyesine göre geliştirmek, çalışmak isteyen herkese en az bir kazanç sağlayacak iş verebileceği öngörmektedir. Bu durumda ormancılık sektörü yatırımları öncelik alabilecek, talep artışı sonucu olarak artım gücü düşük ağaç serveti kolayca paraya çevrilebilecek ve gizli işsizliğin önlenmesiyle de çevrenin zararlı tesirlerinden kurtulacaktır.

Kalkınma plânında ayrıca; hayvanî proteinli besinleri artırma yolundaki tarım politikasına rağmen, önemli bir orman tabirip faktörü sayılan kıl keçisinin azaltılması öngörülmektedir.

Ormanlarımızın sürekliliğini ve verimliliğini sağlayabilmek üzere, artım gücü düşük olan ağaç servetini yenilemek ve çıplak orman toprağını ağaçlamak yoluna gidilmelidir. Bu faaliyetler sermaye malı olan orman ürünü arzını artıracak, istihdam hacmini genişletecek yöndedir ve finansmanın büyük bir kısmı çıkarılan ağaç servetinin paraya çevrilmesiyle gerçekleştirilebileceğinden, enflasyon yaratmayacak niteliktedir. Yatırımları fazla iş gücü kullanmayı gerektirmektedir ve ithal malı malzeme ihtiyacı azdır. Arz fazlası bilhassa güney komşularımıza ihraç kabiliyetindedir. Bu özellikleri ile ormancılık sektörü, Plânın iktisat ve sosyal hedeflerine ulaşmasında önemli hizmetler görebilir.

c) Ormancılık sektörü için kabul edilen bazı esaslar Kalkınma Plânı hedeflerine karşıt görülmektedir.

Kalkınma plânında ve yıllık programlarında ormancılık sektörü için önemli problem olarak ele alınanlardan: ormanların geliştirilmesine nüfusun seyrek olduğu yerlerden başlamak, orman yol şebekesini kısa bir zamanda tamamlamak ve ulaşılamamış ormanları işletmeye açmak, toprak muhafaza çalışmalarına öncelik vermek hususları, görüşümüze göre, çoğu yerlerde plân hedeflerine aykırı düşecektir:

Ormanların geliştirilmesine nüfusun seyrek olduğu yerlerden başlamakta, çalışmaların koruma emniyetini sağlama kolaylığı gözetilmektedir. Fakat buna karşılık, plânın sosyal hedeflerine yardımcı olunamayacak, hasat ve taşıma giderleri yüzünden maliyet yükselecek ve ayrıca, nüfusun yoğun olduğu yerlere sıra gelinceye kadar, buralardaki ormanlar gizli işsizliğin baskısı ile tamamen elden çıkmış olabilecektir.

Orman yol şebekesinin tamamlanması ormancılıkta bir gaye değil, vasıttır. Orman yolları, büyük bir yatırımı ve bakım masraflarını gerektirir ve ancak tam kapasite ile hizmet gördüğü takdirde rasyonel olabilir. 1963 yıl sonu rakamlarına göre, Orman Genel Müdürlüğü 31.366 km. orman yoluna (Türkiye Devlet ve il yolları toplamı 1962 yılında 59.611 km. verilmektedir, bak: 14. s. 451) ve ayrıca, sabit kıymetlere alınmadığı için uzunluğu bilinmeyen bir miktar da tâli orman yolu ve sürütme yollarına sahiptir. Bazı işletmelerin yol şebekesi hemen tamamlanmış sayılabilir. Bir kısım orman veya orman toprakları da ana yol ke-

narında bulunmaktadır. Fakat bu ormanlarda da bugün ormancılık faaliyetleri, normal kapalı ormanların hektarından 1-2 m3 etayı kesip çıkarmağa inhisar etmektedir. Bu durumda, evvelâ mevcut yollardan gereğince ve rasyonel bir şekilde faydalanmak doğru olacaktır.

Ulaşılamamış ormanlara yol ve tesisler yaparak, bu ormanları işletmeye açmak büyük bir yatırımı gerektirir. Ayrıca, bu ormanlarda idare giderleri ile ürünü hasat ve taşıma masrafları umumiyetle, yerleşme yeri yakınına kıyasla daha yüksek olacaktır. Çok yerde birim maliyetinin marjinal fiyatın üstüne çıkması beklenebilir. Bu takdirde, Plânın iktisadî hedeflerinde öngörülen "maliyet ile piyasa fiyatları arasındaki paralellik" sağlanamayacaktır. Ayrıca; çoğunlukla sarp ve dik yamaçlarda, engebeli arazide bulunan bu ormanlardaki "gençleştirme" problemleri üzerinde henüz yeteri kadar inceleme yapılmış, bilgi ve deney sağlanmış değildir.

Toprak muhafaza tedbirleri; ormansızlığın zararlarına maruz kalmış sahalarda çıplak toprağa orman ya da başka bir vejetasyon tipi getirmek, teknik tesisler kurmak suretiyle, tarım arazisini ya da yerleşme bölgesini korumayı öngören, toplumsal bir yatırımdır. Bu sahalarda umumiyetle yetişme muhiti şartları bozulmuş ve toprak taşınmış olduğu için başarı güç ve pahalı, buna karşılık da gelecek ormanın verimi düşük olacaktır. Bu itibarla, ormancılık sektörü yönünden, ekonomik olarak öncelik alabilecek bir yatırım sayılamaz. Bu durumda, ormancılık yatırımlarının % 7'sini (75'2 milyon Tl.) toprak muhafaza tedbirlerine ayırmak, "toplumsal veriler yer seçimini ekonomik ölçülerden en az fedakârlık ilkesine göre etkiliyecektir" yolundaki (4, s. 489) plân stratejisine aykırı görülmektedir. Aslında Orman Genel Müdürlüğü, sadece orman içi sahalarda toprak muhafaza tedbirleri almakla görevli olup¹, orman dışında bu tedbirlerin alınması diğer müesseselere düşmektedir. Keza; Plân hedefleri ve stratejisinde "Kamu hizmetlerinin görülmesine halkın da katılması ve bu hususta gayret gösteren topluluklara öncelik verilmesi" esas alınmaktadır. Halbuki, Orman Genel Müdürlüğü'nün toprak muhafaza çalışmalarında topluluğun yardımı sağlanamadığı gibi, tersine, çok defa toplumun direnmesi ve mülkiyet nizaları ile karşılaşmakta ve topluma karşıt duruma düşüldüğü için, Devlet otoritesini sarıstıcı olaylar meydana gelmektedir. Örnek: İstanbul-Kâğıthâne havzası çalışmaları...

1) 6831 sayılı Orman Kanunu, madde 58.

Görüşümüze göre, alternatifler arasından Plânın iktisat ve sosyal hedeflerine uygun bir seçim yapıldığı ve ormanların korunması ilkesi de dikkate alındığı takdirde, çoğu halde, yerleşme yerleri ve yol civarında verimli orman toprağı üzerinde bulunan seyrek ve yaşlı ormanların geliştirilmesi veya ağaçlandırılması probleminin, ulaşılamamış ileri yaşlı ormanlara veya çıplak topraklara kıyasla öncelik alacağı anlaşılacaktır. Örnek: İstanbul - Bahçeköy ve Kırklareli - Demirköy ormanlarının karşılaştırılması!

d) Yakacak odun arzının azamiye ulaştığı kabul edilemez.

Birinci Beş Yıllık Ormanlık Kalkınma Plânında: bugün 6,2 milyon ton tahmin edilen yıllık yakacak odun arzının gelecek yıllarda yükseltilemeyeceği, buna karşılık, bugün 12,9 milyon ton olarak tahmin edilen talebin, gelecekteki nüfus artışına göre daha da artarak, 2000 yılında 22,4 milyon tona ulaşacağı tahmin edilmektedir (29, s. 30-33, 36-37). Kalkınma Plânında da; yakacak odun açığının kapatılabilmesi için linyit üretiminin çoğaltılması ve yakacak odunun tasarruflu kullanılması gibi tedbirler öngörülmekte, lif - yonga sanayii kurmakta ihtiyatlı davranılmaktadır.

Halbuki; yaşlı ya da seyrek meşcerelerin geliştirilmesi, imar - islah ve temizleme kesimleri ile ağaçlandırma faaliyetleri gereğince yürütüldüğü takdirde, çıkarılacak ağaç servetinin hemen yarısı kullanma odunu vasfında olmayacaktır (15, s. 38-42). Gerek millet ekonomisi gerekse ormanlık sektörünün finansmanı bakımından, bu odunları da kıymetlendirmek gerekmektedir. Kanaatimizce, Orman Genel Müdürlüğü ormanlık bölge yakınlarında odun talebini azaltmak değil, tersine, sürümünü çoğaltmak için rasyonalizasyon tedbirlerine ve fiyat ayarlamasına gitmek ihtiyacındadır. Entanzif çalışmaya yönelen örnek Devlet orman işletmelerinin (İstanbul - Bahçeköy, Elmalı - Çıglıkara, Demirköy - Karamanbayırı) elde ettiği yıllık odun miktarı, bu gerçeği ortaya koymaktadır.

e) Üretimi kısıtlayan dar boğaz teşhis edilememiştir.

Kalkınma Plânı 1965 yılı programında üretimi kısıtlayan dar boğazlar: "orman envanterinin modern metodlarla henüz tesbit edilmemiş, en verimli ormanların kesimine öncelik verilmemiş ve orman yollarının bu bölgelerde geliştirilmemiş olması" gösterilmektedir. Aynı programda: "özellikle kullanacak odunda (sanayi odunu) tüketimden fazla üretim elde edilmesi dolayısıyla stoklarda artış" olduğu bildirilmektedir (7, s. 59).

Bu iki karşıt ifadeden, DPT. nin ormancılık sektöründeki üretimden, hakikatte daha çok bir sermaye malı yenilemesi özelliğinde olan, yıllık kesim miktarını kastettiği ve üretim ile ağaç serveti kapitali mefhumlarının birbirine karıştırıldığı anlaşılmaktadır.

Ormancılıkta üretim; toprak üzerindeki ağaç serveti kapitalinin (toplucu, ormanın) tabiat kuvvetlerinden yararlanarak imâl ettiği mal (orman ürünleri) ve hizmetler (iklim - toprak ve su düzeni üzerindeki olumlu etkiler) dir. Bu üretimin miktarı ve kalitesi: arazinin genişliği ve verimliliği ile üzerindeki ağaç servetinin artım gücüne ve kalitesine bağlıdır. Ormancı; emek ve para harcıyarak, bu iki faktörü arttırmak yoluyla, toprak genişliğinin ve tabiat şartlarının sınırladığı belirli bir tavana kadar üretimi yükseltebilir. Yıllık odun üretimi, ağaç serveti kapitalini ilâve olunur. Ormancı; toplu ürün olan ağaç serveti kapitalini, verimin azami olacağı seviyede ve vasıfta tutmak ve aynı zamanda üretimden faydalanmak üzere, ayarlar ve böylece ürünü hasat etmiş olur. Ulaşılamamış ormanları yol yaparak işletmeye açmaktan gaye, sadece orada birikmiş olan ürünü hasat etmek değil, yaşlılık ya da seyreklikten ötürü artım gücü azalmış olan ağaç serveti kapitalini yenilemek, yani bu sahalarla gençliği getirmektir. Yapılan kesimlerden sonra sahaya gençlik getirilemediği takdirde, sadece birikmiş ürünü kesip - çıkarmak asla bir üretim değil, tersine, istihsal mallarını istihlâktir!

Amenajman plânları, orman yolları ve yapılan kesimler, ancak, sahaya genç nesil getirebildiği takdirde, üretime yardımcı olurlar. Gelişigüzel ve bilgisizce yapılan kesimler sonunda açılan yerlere gençlik, tabii yoldan çok uzun bir sürede, tesadüfi olarak ve güçlüklerle gelebilir. Ormancılıkta bu şekildeki faaliyete, kaynağı kurutmağa yöneldiği için, "istisna işletmeciliği" adı verilmektedir.

Ormancılıkta üretim artışını; genişletilen ya da toprağı ve ağaç serveti islâh edilen orman sahası ile ölçmek doğru olur. Bunun ölçülmesi de istatistiki rakamların incelenmesi ve karşılaştırılmasıyla değil, ancak sahada yapılacak tesbit ve müşahedelerle mümkündür.

Müşahedelerimiz; yapılan kesimler sonunda ekseriya sahaya gençliğin getirilemediği ve esasen kesim sırasında bu önemli hususun pek dikkate alınmadığı yolundadır. Bunun sebeplerini Programda sayılan faktörde değil, mevcut amenajman plânlarının yetersizliği, teknik elemanların kontrol sahasının büyüklüğü, organizasyon eksikliği, yönetim ve kontrolün esasa yöneltmediği gibi, tamamen "sevki ve idare" faktöründe aramak gerekir!

f) **Döner sermaye gelir fazlalarının genel bütçeye devri doğru olmayacaktır.**

Kalkınma Plânı 1965 yılı Programında, Orman Genel Müdürlüğü döner sermaye gelir fazlalarının genel bütçeye devri ve katma bütçe harcamalarının Hazine yardımlarıyla karşılanması usulü vazedilmiştir (7, s. 339).

Döner sermaye gelir fazlası ve katma bütçenin geliri gerçekte üç ayrı unsurdan teşekkül etmektedir: 1) Müteşebbis kârı, 2) Gerçek tarife bedeli (ormanın durumuna ve piyasanın yakınlığına, yani mevki rantına göre değişen, dikili ağaç biriminin para değeri) ile halihazır mâliyet hesabında uygulanan ve bir hesaba dayanmaksızın bölgeler için tesbit edilmiş ve asgarî bir rakam olan (16, s. 34-36) tarife bedeli arasındaki fark, 3) Yatırım yenilenmesi maksadiyle paraya çevrilen ve henüz yatırıma sarfedilmemiş olan sermaye malının (ağaç serveti) karşılığı (Katma bütçenin gelirini teşkil etmektedir).

Türkiye ormanlarında ağaç serveti miktar ve kalite bakımından yetersizdir. Devamlılığın sağlanabilmesi için yıllık verim tekrar kapital katılmalı ve verimi düşük olan kapital yenilenmelidir. Yani, her yıl hasat edilen ürünün getirdiği para, uzunca bir süre için tekrar yatırım halinde işletmeye iade edilmelidir. Ayrıca, orman civarı köylüye tanınan çeşitli haklar yüzünden tahsil edilemeyen paranın da Hazinece karşılanması gerekmektedir. Ashında; orman topraklarımızdaki ağaçlanmanın güçlüğü ve orman yollarının ve tesislerinin tamamlanmamış oluşu, maliyet masraflarının yüksekliği dikkate alınırsa, orman üretimini artırmak üzere ofofinansmanın yetmiyeceği kolayca kabul edilebilir. Bu itibarla, üçüncü unsurdan ileri gelen fazlalığı genel bütçeye gelir olarak devretmek söz konusu olamayacağı gibi, genel bütçeden köylü hakları karşılığının ödenmesi ve ayrıca da bir miktar yardım görülmesi beklenmelidir.

İkinci unsur: ağaç servetinin satışındaki mâliyet hesabının yanlış yapılmasından ileri gelmektedir. Bu itibarla, üçüncü unsura ait olup, yatırımın yenilenmesine sarfedilmelidir.

Birinci unsur: orman işletmelerine Hazineden ödenen ya da bugüne kadar döner sermaye fazlasından ayrılmış olan sermaye ile girilen kesim, taşıma, pazarlama teşebbüslerinin kârı olup, bunun genel bütçeye devri doğru olur. Ancak, bilânçolarda döner sermaye gelir fazlası olarak görülen miktarın içinde, birinci unsurun payı — rakam olarak ayırt edilememekle beraber —, çok cüzi kalacağı aşîkârdır. Zira, meselâ

1961 yılı bilançosuna göre Orman Genel Müdürlüğünün öz sermayesi 299,4 milyon TL. olup, bunun da 283,5 milyon lirası sabit sermaye (çoğu yol, bina, tesis ve demirbaş olarak) halinde bağlanmıştır (28, s. 6-9). Diğer İktisadî Devlet teşekküllerinin durumu ile karşılaştırılarak, aynı yılda görülen 87,7 milyon TL. döner sermaye gelir fazlasının içinde teşebbüs kârı hissesinin ne kadar cüzi olacağı takdir edilebilir.

Diğer taraftan; orman işletmelerinin teşkilatlanması ile arz miktarı yıldan yıla artmaktadır. Bu itibarla, büyük bir yekûn tutan hasat, taşıma ve pazarlama masraflarını karşılayabilmek için, her yıl daha fazla bir döner sermayeye ihtiyaç duyulmaktadır.

Teorik olarak; döner sermaye gelir fazlasının genel bütçeye devri ve yatırım yenilemesinin de Hazinece karşılanması akla uygun gelmektedir. Fakat, bugünkü finansman açığı ve tasarruf bonusu sisteminin verdiği örnek (7, s. 329) karşısında, izhar edilen tereddütler haklı görülmelidir!

g) Proje hazırlığı ve uygulamanın izlenmesi yetersizdir.

Plânlı kalkınmanın başarısı; derinliğine incelemelere dayanan projelerin elde bulunmasına ve bu projelerin tam olarak uygulanmasına bağlıdır.

Ormancılık Devlet sektöründe proje konularının ve yerlerinin tayininde bir hesaba dayanıldığını ve alternatifler arasından seçim yapıldığını kabul etmek zordur. Bizi bu yargıya iten örnekleri, sektör için kabul edilen esasların plân hedeflerine karşı olduğunu tartışırken belirtmiştik (bak: bölüm 4, c ve d). Bu esaslar dahilinde ve taşraya da merkez kademelerinin sübjektif görüş ve tekliflerine dayanılarak hazırlandığını bildiğimiz projelerin tamamen plân hedeflerine yönelmiş olabilmesi, ancak tesadüfe yorulabilecek bir olay sayılmalıdır. Tabiiyle, bu projelerin gerçekleşmiş olmasıyla de plân hedeflerine yaklaşıldığına hükmedilemeyecektir.

Örneğin, 1963 yılı programında, ormancılık alanında öngörülen yatırımların % 91 oranında gerçekleştirildiği ve buna paralel olarak da üretimde artışlar görüldüğü, tüketimden fazla üretim elde edilmesi dolayısıyla stoklarda artış olduğu bildirilmektedir. Ormancılık sektörü için bu deyimın gerçek anlamı: o yıl mutattan fazla kesim yapıldığı şeklindedir ve üretim artışı ile uzak, yakın bir ilgisi yoktur!

Kaç hektar sahada ağaçlama, gençleştirme ya da servet bakımı (gerçek anlamıyla bakım ve imar kesimleri) yapılmıştır? Bu faaliyetler ne derece başarılı olmuştur? Daha da ileri gidilerek: Yıl içindeki zarar ve kayıplar ne kadardır? Ağaç serveti kapitali ne yönde değişmiştir? Yıllık hacim artım miktarı ne kadardır?

Bu soruların karşılığı, istatistik rakamlar bir tarafa bırakılarak, arazide yapılacak tesbitlere göre bulunabildiği takdirde, üretimde artışı mı, ya da azalma mı olduğu ancak anlaşılabilir!

Plânın başarısı, her yıl ayrılan tahsisatın sarfedilmiş olmasına değil, bu sarfiyatın yerinde ve maksatlı yapılmış olmasına bağlıdır. Projelerin kabulü ve uygulamanın izlenmesi bu yoldan yapılmadığı takdirde, plânlı bir faaliyetten söz edilemez ve plânın başarısı ölçülemez, kanısındayız.

Diğer taraftan; yatırım konusunda ayrılmış olan tahsisat harcanmış olmakla beraber, yine plânın öngördüğü, organizasyonu islah edici ve modernleştirici tedbirler alınmamış, ormanların kadastro ve ameyman plânları tamamlanmamış, işletme genişlikleri küçültülmemiş, verimli işletmecilik tedbirleri alınmamış, muhasebe sistemi düzenlenmemiş, maliyeti düşürme imkânları aranmamış, ileri yıllarda yapılacak işler için ciddi araştırmalar yapılmamış vb. Bu tedbirlerin çoğunun belki fiziki yatırımlardan da daha önemli ve verimli olabileceği, sevk ve idare'nin başlı başına bir üretim faktörü olarak kabul edilmesinden de anlaşılmaktadır (25; 34).

5. TEKLİFLER

Kalkınma Plânı ve ormancılık sektörü arasındaki ilişkileri eleştirdikten sonra, ormancılık sektör plânlaması üzerinde, bunların dışındaki görüş ve tekliflerimizi açıklayalım :

a) Ormancılık politikasına "ihtiyacı karşılamak" ilkesi de eklenmelidir.

Orman ürünleri çeşitli iş kollarının ham maddesini teşkil etmektedir. Yakacak odun, toplumun sürekli ve zorunlu ihtiyaçlarından biridir. Asli orman ürünü olan odun, yükte ağır, pahada hafif ve organik bir madde olduğundan arzı sınırlı, taşınması, depolanması, muhafazası, maniplasyonu ve dolayısıyla de alım, satımı güç, fiyat teşekkülü kararsızdır. Bu sebeplerle Devlet, odun piyasasını müdahale ya da tekel yo-

luyla düzenlemelidir. Memleketimizde Devlet sektörü orman ürünleri istihsalinde tekel kurmuş ve fakat istikrarlı ve tek fiyat yoluna gitmemiş, bilhassa ihtiyacı yerinde ve zamanında karşılamak üzere gerekli gayreti göstermemiştir. Bu durumda mecburen ihtiyacın bir kısmı usulsüz kesimler ve orman kaçakçılığı yoluyla karşılanmakta ve ormanların tahribine yol açılmaktadır.

Orman ürünü istihsalı toprağa (tabiata) bağlı olduğu için, toprağın genişliği ve verimliliği ile sınırlıdır, belirli bir tavanı vardır. Fakat, orman topraklarımızın tamamı ormancılığa tahsis edilmemiş ve edilenlerin çoğu da tam kapasiteye ulaştırılmamış olduğundan, gelecekteki talep hacmini karşılamak üzere bugünden tedbirler alınabileceği gibi, bu tedbirlerin bir kısmı ağaç kapitalini yenilemek, yani kesim yoluyla olacağı, ormancılıkta hasadın uzun bir periyot içerisinde istenildiği zaman yapılabilmesi, ara hasılat alınabilmesi ve nihayet odun ürünü ile ağaç serveti kapitalinin aynı şey olması sebepleriyle, yıllık arz hacmi talebe göre az, çok ayarlanabilmektedir. İhtiyaçların baskısı halinde bu ayarlama imkânlarından faydalanmıyan bir orman, ormanlarının tahribine bizzat yol açmış demektir!

Bu itibarla, Kalkınma Plânında gösterilen ormancılık politikasına bir de;

“Orman ürünleri talebini mümkün mertebe devamlı olarak ve mustakar bir fiyatla mahallinde ve zamanında karşılamak” ilkesinin de eklenmesi ve bu ilkenin de gerçekleştirilmesi, plânın ekonomik ve sosyal hedeflerine uygun olduğu kadar, ormanların korunması bakımından da gereklidir.

b) Ormancılık Devlet sektörü Plânın sosyal politikasını önemle desteklemelidir.

Beş yıllık kalkınma plânı; kişiye fırsat eşitliği yaratmak ve bu maksatla, çalışmak isteyen herkese en az bir kazanç sağlayacak iş verebilmeği öngörmektedir.

Birinci beş yıllık ormancılık kalkınma plânında da; halen orman içinde yaşayan 7 milyon köylü nüfusun tarım dışında 125 milyon işgücü arzı bulunduğu hesaplanmaktadır. Buna karşılık ormancılık sektöründeki işgücü talebinin 1959 yılında ancak 11,2 milyon kadar olduğu bildirilmektedir.

Ormanlık Devlet sektörü; istihdam darlığı olan bölgelerde faaliyetine hız vermek, bugüne kadar devam ettirdiği istismarcı ücret politikasından ayrılmak ve işçilere sosyal güvenlik sağlamak suretiyle plânın sosyal hedeflerinin gerçekleşmesine önemli derecede yardımcı olacağı gibi, bugünkü ucuz işgücünden yararlanacak ve gizli işsizliğin sonucu olan orman tahribini önlemiş olacaktır.

c) **Karma ekonominin kurallarına uyulmalıdır.**

Orman ürünleri ham madde arzını tekelinde bulduran Orman Genel Müdürlüğü gelecekteki arz hacmini mekâna göre plânlayamamış olduğu için, bilhassa orman sanayii özel sektörüne uzağı görme ve güvenle hareket etme imkânı bırakmamaktadır.

Odun ham maddesi yükte ağır, pahada hafif ve uzun süre saklanamaz olduğundan, bu ham maddeye bağlı sanayi, ancak yıllık ihtiyacı sürekli ve kararlı şekilde sağlyabilirse kurulur. Bu güven, Devlet sektörü tarafından verilmeli ve gerekirse, uzun süreli bağlantı yapılabilirliktir.

d) **Sevk ve idare faktörü öncelikle islâh edilmelidir.**

Memleketimiz ormancılığını geliştirmek üzere Kalkınma Plânında teklif edilen tedbirler yeni değildir. H. Kutluk tarafından derlenen "Türkiye ormancılığı ile ilgili tarihî vesikalar (1487-1923)" kitabından: amenajman plânlarının tanzimi, ormanların imarı, plânlı şekilde işletilmesi, tahdit ve sınırlandırılması, korunması, yangınların önlenmesi, orman yollarının yapılması, tarla kenarlarında ve boş sahalarda ağaç dikilmesi, vilâyetlerde fidanlıklar tesisi, okaliptus ve diğer yabancı türlerin denenmesi hususlarındaki fermanları, kanunları, yönetmelikleri, tamimleri, mazbataları ve raporları okumak (20, s. 173, 203, 221, 253, 324, 327, 351, 358, 409, 431, 513, 524, 532), bu bakımdan çok düşündürücüdür. 1923 den bu yana çıkarılan mevzuat, yayınlanan kitaplar, kongre ve komisyon raporları, Orman Genel Müdürlüğü tamimleri de yine aynı problemleri ele almışlar ve çözüme çalışmışlardır. Bu çabaların başarısızlığını, teşhisden çok, plânlı bir tedavinin gerçekleştirilememiş olu-şunda aramak lâzımdır.

Yukarıda yeri geldikçe belirtildiği gibi, ormanlık sektörümüzde üretim faktörlerinden toprak (tabiat), kapital ve emek (işgücü) minimum durumda olmayıp, bilâkis gereğince ve tam kapasite ile değerlendiril-

dirilememektedir. Bunların değerlendirilmesi, dördüncü faktör olarak sayılan "sevk ve idare"nin (25; 34) yetersizliğine bağlıdır.

Orman işletmesinde; büyük bir saha üzerinde bulunuşu, üretim süresinin uzunluğu, faaliyetlerinin çeşitliliği, mal ve hizmet ürünlerinin devamlı ve zarurî ihtiyaçlardan oluşu ve mahallinde karşılanması, gerektiği, büyük bir sabit kapitale ihtiyaç göstermesi, kontrolünün ve envanterinin zorluğu gibi sebeplerle "sevk ve idare" faktörü büyük bir önem arz etmektedir (12).

Yurt sahasına dağılmış bulunan ormanlarımız, 156 adet mahalli Devlet orman işletme müdürlükleri tarafından merkez (Orman Genel Müdürlüğü) ve taşra (orman başmüdürlükleri) üst teşkilât kademelerinin murakabe ve yönetimi altında işletilmektedir. Bu hali ile ormancılık Devlet sektörümüz, yurt sathında mekân ve fonksiyon esaslarına göre dairelere ayrılmış, eşine ender rastlanan bir dev işletme karakterindedir (17). Bu işletmenin görevleri de "teşebbüs" ve "Kamu hizmeti" halinde iki yönlü olup, çok çeşitli faaliyetleri (av işlerinden fabrikasyona kadar) gerektirmektedir (19, s. 92-94). Bu durumdaki bir dev işletmede; plânlama, organizasyon, yönetim ve nezaret, koordinasyon, kontrol fonksiyonlarını içine alan sevk ve idare faktörünün önemli mevki kolayca kabul edilebilir.

Halbuki; yukarıda yeri geldikçe daima ortaya çıktığı gibi, ormancılık Devlet sektörümüzde sevk ve idare faktörü, üretimi frenliyecek ölçüde bir dar boğaz teşkil etmektedir. Bu itibarla, her şeyden önce sevk ve idare faktörü ele alınmalı ve ciddi bir incelemenin sonuçlarına göre, yeniden düzenlenmeli ve yürümesi sağlanmalıdır. Bunun için de bilhassa "gizli kumanda hatları"nın zararlı etkilerinden korunmalıdır.

e) **Ormancılık Devlet sektörü için umumi bir plân yapılmalıdır.**

Ormanlarımızı korumak ve islah etmek, orman ürünü talebini karşılamak ve orman civarı halkına fırsat eşitliği sağlamak şeklinde özetlenebilen problemler, yurt sathında geniş olup, ancak uzun bir perspektif içerisinde ve plânlı bir çalışma ile gerçekleştirilebilecek mahiyettedir. Ormanın asli ürünü olan odun, yükte ağır, pahada hafif olduğundan ve cıman hizmetleri ancak çevresine yararlı olabildiği için, yurt sathında bir gelişme sağlanmalıdır. Buna karşılık; imkânlar kıttır ve gelecekteki devamlılığı sağlayabilmek üzere de, tedricî bir faaliyeti gerektirmektedir (yani, meselâ 10 yıl içinde ağaç servetinin tamamını yeniler-

sek. arz çok fazla olacağından, kıymetlendiremeyiz; müteakip 80-100 yıl da hiç ürün alamayız!). Bu itibarla, ormancılık faaliyetlerimizi uzun bir perspektif içerisinde ve memleket sathında zaman ve mekân bakımından plânlamak ihtiyacındayız.

Birinci beş yıllık Ormancılık Kalkınma Plânında 2000 yılına kadar umumî bir plân yapılmış ise de, sadece zamana göre ve global olup, mekân bakımından plânlanmamıştır. Özel plân mahiyetindeki amenajman plânları tamamlansa da, umumî bir plânın hedeflerine uygun olarak hazırlanmadıkları için birleştirilince, bir bütün teşkil etmeyeceklerinden, bu maksadı karşılayamazlar.

f) Plân ve programların tanzimine ve uygulanmasına gerekli önem veril-melidir.

Plân yapmak ve uygulamak, liderlik görevlerindedir. Ancak kabiliyetli bir lider tarafından hazırlanır ve uygulanırsa faydalı olur. Plân çalışmalarına katılanlar sadece lidere yardımcı durumunda olmalıdır.

Plân yapmak; araştırma, tahmin etme ve karar verme işidir. Bu itibarla, her araştırma gibi, güç ve masraflıdır. Gerekli emeği ve masrafı göze almaksızın, masa başında plân hazırlamak, faydadan çok zarar getirebilir.

Ormancılık Devlet sektörü çok büyük bir teşkilâttır. Faaliyet konuları; Türkiye sathında tabii, ekonomik, sosyal, hukuki yönleri olan ve birbirleriyle ilişkin çok çeşitli problemleri kapsamaktadır. Ormancılık faaliyetlerinin tesir sahaları geniş ve derin, uygulama ve kontrolü uzun sürelidir. Bugünkü durumu tesbit ve geleceğe ait tahmin yürütme güvenle yapılamaz. Hatâ ve yanlışların anlaşılması ve tashihi kısa zamanda ve kolayca mümkün değildir. Bu sebeplerle, plânlama ve uygulama özel bir dikkat ve ihtimama ihtiyaç göstermektedir.

Ormancılık tatbikatımızda bugüne kadar uzun bir perspektif için umumî bir plân yapılmadığı gibi, Kalkınma Plânı hazırlıkları ve uygulamasının da, konunun önemi derecesinde bir ciddiyetle yürütüldüğünü kabul etmek güçtür:

Birinci beş yıllık Ormancılık Kalkınma Plânı; İ. Ü. Orman Fakültesi-nin bazı öğretim üyeleri ile yapılan 2-3 günlük görüşme sonunda tesbit edilen esaslar ile daha çok Parlâmento çalışmaları için hazırlanmış olan istatistiki verilere dayanılarak ve "FAO Türkiye Raporu" örneğine göre, sadece zaman esası için hazırlanmıştır. Yıllık programlar taşra ve merkez kademelerinin subjektif görüş ve tekliflerine göre düzenlenmiş görünmektedir. Plân uygulaması; daha çok, yatırım maksadiyle ay-

rılmış tahsisatın sarfedilmiş olmasıyla ölçülmüştür. Bu devrede, gelecek plânlara için yararlı verilerin toplanması ve araştırmalar yapılması yönünde belirli bir çalışma göze çarpmamaktadır. Teşkilât içerisinde iyi bir maksatla kurulmuş olan "Plânlama Kurulu" (31), sektörün genel plânı hazırlıklarıyla iştigal yerine, daha çok DPT. ile Or. Gn. Md. arasında evrak tâkipçisi olarak görevlendirilmiştir. DPT. içerisinde son yıla kadar ormancı uzmana yer verilmemiştir. İkinci beş yıllık plân hazırlıkları da meslek cemiyetleri temsilcilerinden ve üniversite öğretim üyelerinden derlenmiş bir geçici komisyona angarye yoluyla yaptırılmak istenmektedir.

Bu tutum, plânlama ciddiyeti ile asla bağdaştırılmaz ve maalesef "plân" hakkındaki güveni sarsacak yödedir.

g) Araştırma ve istatistik servisleri güçlendirilerek, plân hedeflerine yönettirmelidir.

Plân yapmak her şeyden önce, bir envanter ve araştırma meselesidir. Diğer taraftan kalkınma da, ancak ilmi yoldan gidilerek ve yeni teknoloji metodlarını uygulayarak mümkün olabilir. Bu itibarla, Birinci Beş Yıllık Kalkınma Plânında da değinildiği gibi (4, s. 463-467), araştırmaya gerekli önem, araştırmacıya gerekli imkân verilmeli, araştırmacının seçiminde çok titiz davranılmalıdır.

Araştırma sahası, bugünkü bilginin sınırından başlayarak, sonuza uzanır. Bu geniş alan içerisinde gözümüze kestirdiğimiz (bilmediğimizi bildiğimiz) her nokta, bir araştırma konusu olabilir. Ancak, kısımlarıyla kalkınma çabası içerisinde olan bir memlekette DPT. nin de kabul ettiği gibi (4, s. 463), uygulamalı araştırmalara öncelik verilmesi doğru olacaktır. Bununla da yetinmeyip, plânlamaya yararlı ve plân hedeflerinin yolunu aydınlatacak, müşküllerini çözecek konuların seçilmesine titizlikle dikkat edilmelidir.

Ormanlık problemleri ekseriya çok karmaşık ve değişik yapıdadır. Çözümü uzun sürelidir ve etkileri geniştir. Karar vermeden önce, her defasında derinliğine ve genişliğine incelemeyi gerektirmektedir. Halbuki, konuların özelliği yüzünden, araştırma ve incelemeleri de ancak uzun bir sürede tamamlanabilecek karakterdedir. Buna rağmen, anında ve salim kararlara ulaşabilmek için, lider, mükemmel istatistik verilere ve tipik olaylar üzerindeki araştırma sonuçlarına sahip olmalıdır. Bu itibarla, istatistik ve araştırma servisleri, orman idaresinin en önemli mekanizmalarıdır (11, s. 175, 197).

Ormancılık sektörümüz istatistik bilgi ve araştırma sonuçları bakımından çok yetersizdir. Bugünkü tatbikatta, araştırma ya da ilmi etüd konusu olan problemler kısa süre içinde üniversiteye danışmak veya araştırma dışı elemanlara incelemek yoluyla çözülmek istenmektedir. Mümkün olan en kısa zamanda temel bilgi ve materyale sahip olabilmek için, istatistik ve araştırma servislerinin güçlendirilip, en zarurî konulara yönelmeleri sağlanmalıdır.

Ormancılık sektörünün plânlanması ve plân uygulaması için orman hasılatı ve iktisadî yönünden bizce en zarurî görülen konular, aşağıda sıralanmıştır :

— Ormancılık Devlet sektörünün uzun bir perspektif için zaman ve mekân bakımından genel plânının düzenlenmesinde gerekli ve yeterli kadar envanter ve piyasa etüdlерinin yapılması (hava fotoğrafları, mevcut amenajman plânları, satış sonuçları, anket, sondaj araştırmalar ve yayınlardan faydalanılarak);

— Ormancılık Devlet sektörü üzerinde idarî, iktisadî, malî, hukukî, ve beşerî yönlerle “organizasyon ve metod” incelemeleri;

— Ormancılık Devlet sektörünün plân hedefleri ve stratejisinin, yukarıda bulunacak verilere dayanılarak, tayini;

— Plân hedefleri ve stratejisine göre, tipik (tabii, ekonomik) mevkilerde başlıca ormancılık tedbirlerinin (muhafaza, gençleştirme, ağaçlandırma, imar ve islah, aralama vb.) öncelik sırasının tesbiti;

— Genel ve özel (amenajman) plân tekniğinin, tayin edilecek plân hedefleri ve stratejisine uygun olarak tesbiti;

— Ağaç türleri, odun çeşitleri ve tipik mevkilere göre, tarife bedellerinin (dikili ağaç birim fiyatı) araştırılması ve ortalama endekslerin tesbiti;

— Tipik meşcere durumları ve tabiat şartlarında gençleştirme yollarının tabii ve ekonomik yönleriyle araştırılması ve uygulanması;

— Tipik tabiat şartlarında ağaçlandırma yollarının başarısının ve ekonomik yönünün araştırılması ve uygulanması ;

— Tipik bozuk orman formlarının islahı için çeşitli yetiştirme muhitlerinde uygulanacak müdahale şekillerinin başarısının ve ekonomik yönünün araştırılması;

— Ağaç türlerimizin hacim ve hasılat tablolarının ikmâli, hasılat araştırmaları (yapılmamışlar için ve şimdilik geçici deneme sahaları yardımıyla).

LİTERATÜR

- 1 — **Bernhrad (Çev: N. Sömel)** : Türkiye ormancılığının mevzuatı, tarihi ve vazifeleri. Ankara, 1935.
- 2 — **Diker, M.** : Türkiyede ormancılık. Dün - bugün - yarın. Ankara, 1947.
- 3 — **DPT** : Flân hedefleri ve stratejisi. Ankara, 1961.
- 4 — **DPT.** : Kalkınma Plânı Birinci beş yıl, 1963-1967. Ankara, 1963.
- 5 — **DPT.** : Kalkınma Plânı. Birinci beş yıl (1963-1967), 1963 yılı Programı, Ankara, 1963.
- 6 — **DPT.** : Kalkınma Plânı. Birinci beş yıl, 1964 yılı Programı. Ankara, 1963.
- 7 — **DPT.** : Kalkınma Plânı. Birinci beş yıl, 1965 yılı Programı, Ankara, 1964.
- 8 — **Eraslan, İ.** : Umumi ve Türkiye orman amenajmanı. İstanbul, 1963.
- 9 — **Fırat, F.** : Orman hasılat bilgisi. Roto baskısı, 1951.
- 10 — **Fırat, F.** : Ormancılık işletme iktisacı. Roto baskısı, 1962.
- 11 — **François, T. (çev: S. Bilgen)** : Orman politikası, orman mevzuatı ve idaresi. Ankara, 1951.
- 12 — **Gülen, İ.** : Sevk ve idare faktörü ve orman işletmesindeki önemi. İ. Ü. Orman Fak. Dergisi, seri B, 1961, sayı: 2.
- 13 — **İnal, S.** : Türkiye ormancılığında prodüktivite meseleleri (Türkiye ekonomisinde prodüktivite meseleleri, s. 81). Ankara, 1958.
- 14 — **İstatistik Gn. Md.** : İstatistik yıllığı, 1960-1962. Ankara, 1964.
- 15 — **Kalpsız, A.** : Doğu kayınında artım ve büyüme araştırmaları. İstanbul, 1962.
- 16 — **Kalpsız, A.** : Türkiyede karaçam (Pinus nigra Arnold). İstanbul, 1963.
- 17 — **Kalpsız, A.** : Ormancılıkta teşkilât problemleri. İ. Ü. Orman Fak. Dergisi, seri B, 1963, sayı: 1.
- 18 — **Kalpsız, A.** : Ormancılık kalkınma plânı ile ilgili olarak, ağaç serveti ve artımının tayıni problemleri. İ. Ü. Orman Fak. Dergisi, seri, B, 1963, sayı: 2.

- 19 — **Kahpsız, A.** : Devlet orman işletmelerimizde saha büyüklüğü ve iç organizasyon problemleri. İ. Ü. Orman Fak. Dergisi, seri B, 1964, sayı: 2.
- 20 — **Kutluk, H.** : Türkiye ormanlığı ile ilgili tarihi vesikalar (1487-1923). Ankara, 1948.
- 21 — **Lemmel, H.** : Die Hauptursachen der Unwirtschaftlichkeit in den Forstbetrieben. Bericht des Nordwestdeutschen Forstverein, 1951.
- 22 — **Lemmel, H.** : Forstliche Holzmarktpolitik. Sauerländer's Verlag, Frankfurt a.M. 1956.
- 23 — **Mantel, K.** : Die Standorts - Intensitäts - und Preistheorien von Thünen in ihrer Bedeutung für den Standort der Forstwirtschaft. Allg. Forst und Jagdzeitung, 1959, Heft 4/5.
- 24 — **Miraboğlu, M.** : Türkiye Devlet orman işletmelerinin işletme iktisadı bakımından tetkiki. İstanbul, 1958.
- 25 — **Oluç, M.** : İşletme organizasyonu ve sevku idaresi. İstanbul, 1959.
- 26 — **Orman Gn. Md.** : Türkiye ormanlarının ağaç nevelerine ve çap sınıflarına göre serveti. Roto baskısı, Ankara, 1961.
- 27 — **Orman Gn. Md.** : Ormanlık istatistikleri albümü (1955-1959). Ankara, 1962.
- 28 — **Orman Gn. Md.** : Devlet orman işletmeleri ve kereste fabrikalarının 1961 umumi bilânçoları. Ankara, 1962.
- 29 — **Orman Gn. Md.** : Birinci beş yıllık ormanlık kalkınma plânı. Ankara, 1963.
- 30 — **Orman Gn. Md.** : Orman Genel Müdürlüğü çalışmaları, 1965. Roto baskısı, Ankara, 1965.
- 31 — **Peker, H.** : Orman Genel Müdürlüğü Flânlama Kurulu ve önemi. Or. Gn. Md. Teknik Haberler Bülteni, 1962, sayı: 3.
- 32 — **Saatçioğlu, F.** : Türkiyede ağaçlandırma dâvası ve bazı yabancı memleketlerin ağaçlandırma çalışmaları. İ. Ü. Orman Fak. Dergisi, seri A, 1961, sayı: 2.
- 33 — **Scelless, S.** : Die Betriebs - und Arbeitsanalyse als Grundlage für die Planung und Organisation im Forstbetriebe. Kommissionsverlag, Wien, 1964.
- 34 — **Tosun, K.** : İşletme ve müesseselerde sevki ve idare. İstanbul, 1961.
- 35 — **Uslu, S.** : İç Anadolu steplerinin antropojen karakteri üzerine araştırmalar. İstanbul, 1959.
- 36 — **Weck, J.** : Die Wälder der Erde. Springer - Verlag, Berlin, 1957.
- 37 — **Weck - Wiebecke** : Weltforstwirtschaft und Deutschlands Forst - und Holzwirtschaft. BLV Verlagsgesellschaft, München, 1961.